

FÖR EN DEMOKRATISK EKONOMI

utan miljöhotande tillväxt

En utveckling av en enkel folder med samma titel

(http://home.swipnet.se/bo_herlin/pdf/dem-ek.pdf)

Här finns en mer utvecklad text om ekonomisk demokrati:

http://home.swipnet.se/%7ew-142016/pdf/Ekonomisk_demokrati.pdf

»A clash of doctrines is not a disaster – it is an opportunity.«

Ur *Science and the Modern World* av Alfred North Whitehead, enligt vars 'processfilosofis' ontologi universums massa/energi är en organisk helhet av interagerande händelser/upplevelser, där varje objektivet perspektiv har ett subjektivt perspektiv som komplement, vilket innebär att man på individnivå alltid bör räkna med en final ('inre') kausalitet, som i *bästa fall* har en stabiliserande verkan på den sociala nivån (se fig. 3, s. 15).

Bo V Herlin, Stockholm, 18.9.2011. Senast red. 9.5.2012 och (s.7) 10.6.2013.

http://home.swipnet.se/bo_herlin/pdf/Demokratisk_ekonomi_II.pdf

<http://bvherlin.blogspot.com>

Text och bild i denna skrift kan kopieras och distribueras fritt i enlighet med Creative Commons »Attribution-Noncommercial-Share Alike« license

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0>

1. Inledning

För att inte avskräcka från vidare läsning är det nog bäst att påpeka att följande mening är den längsta och mest komplicerade i denna essä – men läs den gärna ett par gånger och reflektera över problemet med *ömsesidiga anpassningar* och *inbördes konkurrens*, som den mycket koncentrerat försöker ge en helhetsbild av, eftersom detta förhoppningsvis kan bidra till att underlätta förståelsen i fortsättningen.

Kanske är det så att den stora förmågan hos den för två miljoner år sedan blivande *Homo sapiens* att hitta lösningar på problem – orsakade av t.ex. klimatförändringar – och att formulera dem och föra dem vidare med hjälp av alltmer utvecklade symbolsystem är en viktig orsak till att det nu är 'vi' som tvingar det ekosystem som har frambragt oss att med stora svårigheter anpassa sig till resultaten (t.ex. klimatförändringar) av 'våra' alltmer omfattande industriella lösningar på problem som 'vi', i konkurrens med 'andra', i stor utsträckning har åsamkat 'oss själva' – en anpassning som är katastrofal för många av dess organismer och som det inte är säkert att mänskligheten, i sin tur, kommer att kunna anpassa sig till.¹ Alltså: genom ett missbruk av 'vår' stora förmåga till anpassning har vi försatt oss i en situation som kräver en ännu större förmåga till anpassning än den 'vi' hade 'från början'.

Jag har satt 'vi' (m.fl.) inom citattecken eftersom det här är fråga om ett förhållandevis litet antal av oss människor som (särskilt efter industrialismens början i slutet av 1700-talet) har varit starkt pådrivande. Men inte heller dessa har varit fria från påverkan av andra grupper, vilken för alla kan ha inneburit en ofrivillig konkurrens.

En av de främsta orsakerna till dessa processer skulle kunna vara – den säkert evolutionärt fördelaktiga – strävan hos många människor att skaffa sig ökat inflytande över andra för att uppnå större möjligheter till materiell trygghet och fortplantning. Problemet, särskilt för vår nutida, 'globaliserade' mänsklighet, är att det sammanlagda resultatet av denna strävan är en allt *ojämnare maktfördelning* och

1. Den för vår kulturella utveckling så gynnsamma epoken holocen (fr.o.m. 11 500 år sedan) har nu blivit så dominerad av mänskligheten att bl.a. Paul Crutzen, nobelpristagare i kemi, funnit det lämpligt att föreslå att vår tid (fr.o.m. senare delen av 1700-talet, då ökningen av växthusgaser i atmosfären börjar bli påtaglig) betraktas som början på en ny epok, *antropocen* (grek. *anthropos*, människa). (<http://www3.mpch-mainz.mpg.de/~air/anthropocene/Text.html>)

därmed en alltmer *ojämnt fördelad kontroll över oundgänglig materia*, som i ökande omfattning transporteras från områden med en 'svagare' befolkning till områden med allt rikare människor. Den samlade rikedomens kräver ett allt starkare försvar och gör det möjligt att reservera en del av resurserna för relativt fattiga människor på närmare håll, så att de kan arbeta och konsumera i ett, *för andra*, vinstgivande utbyte av resurser – aktiviteter som, förutom ojämn fördelning, bidrar till att det *totala uttaget av resurser från naturen ökar*.

Eftersom dessa resurser är begränsade, blir alltså just de behov som har varit och fortfarande är nödvändiga för många människors *individuella* framgång och överlevnad till slut ett hot mot vår *kollektiva* överlevnad. – En hopplös situation...?

Inte nödvändigtvis. Om vi *bara* hade haft sådana *egeninriktade* ('egoistiska') *behov* skulle det kanske ha varit det. Men vi har ju också *gruppinriktade* ('altruistiska') *behov*, som innebär omsorg om hela grupper. Oftast små grupper, men alltid möjliga att med hjälp av kunskaper och inlevelse utvidga till att omfatta en obegränsad mängd människor och i viss mån andra levande varelser. Den som inte drar sig för det kan knappast undgå att se att väldigt mycket måste göras för att åstadkomma en aning förbättrade livsbetingelser för djur och växter. Men när perspektivet vidgas till en sannolik framtid med globala miljökriser och annorlunda, oftast svårare, livsvillkor för i stort sett alla varelser, och det då blir allt tydligare att vi *egentligen* borde ägna i stort sett all vår tid och hela vår förmåga åt att förbereda oss för ett helt nytt sätt att leva, som tar betydligt större hänsyn till miljön och alla varelser på planeten, kanske man ändå bara får en känsla av hopplöshet.

Då kan det, trots allt, vara bra att *skaffa sig mer kunskaper* om ekologiska och sociala sammanhang (t.ex. något om hur sociala och ekologiska processer växelverkar i invecklade nätverk) och sedan försöka *förmedla dem till andra*. I bästa fall kan man då, tillsammans med andra engagerade, bidra till en början av en exponentiell process (likt följderna 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64...) av ökande miljöengagemang.

Men om man inte kan presentera några övertygande alternativ för *hela samhället* i en situation där varje *enskild* individs engagemang inte gör någon märkbar skillnad, är det inte förvånande om många helst vill slippa höra talas om några problem. Särskilt som det säkert finns många som har en livsstil som är ännu mer olämplig än ens egen och

som inte kan tänka sig att ändra den, eller som till och med aktivt främjar den inom reklam och industri, t.ex. genom att på olika sätt verka för en ökad konsumtion och ökad bil- och flygtrafik.

Det mest slående när man t.ex. betraktar satellitbilder över jorden, är kanske omfattningen av de spår i naturen som mänskliga aktiviteter har åstadkommit, och hur ojämn fördelningen är mellan tätbebyggda områden med komplicerade vägnät och industrikomplex och mindre spektakulära, men kanske lika utarmade, områden.

Vi har, återigen, två faktorer att ta hänsyn till, *resursuttag ur naturen*, som måste *minskas*, och *resursfördelning mellan människor*, som måste *bli jämnare*. Men nu har vi en global kapitalism vars regelverk, tillsammans med människors *egeninriktade* behov, till och med förstärker de processer som går i motsatt riktning. Det är med andra ord nödvändigt att *ompröva ekonomins regelverk* och försöka hitta regler eller hela regelsystem som i betydligt högre grad bygger på och tillfredsställer människors *gruppinriktade* behov.

2. Kapitalismens grundläggande regelverk

Kapitalismen kan definieras som ett marknadsekonomiskt system där finansiellt kapital satsas på produktionsmedel för någon affärsinriktad verksamhet med motivet att detta bidrag till den därigenom 'ägda' verksamheten ska möjliggöra en ökning av värdet på dess tillgångar utöver det satsade kapitalet, aktiekapitalet², och utdelning av vinst i proportion till varje 'delägars' insats (eller aktieinnehav). *Vilka* verksamheter som på så sätt gynnas bestäms till stor del av aktieägarnas förväntningar när det gäller samhällets ekonomiska utveckling och hur de tror att de själva, genom sina satsningar, på bästa sätt kan gynnas av den.

Ett aktiebolags högsta beslutande organ är bolagsstämman (där varje aktie ger rätt till en röst). Den beslutar bl.a. om vinstutdelning och tillsätter bolagets styrelse, som bl.a. svarar för bolagets organisation och utser den verkställande direktören, vilken sköter den löpande förvaltningen enligt styrelsens riktlinjer. Aktieägare (som inte deltagit i något beslut om att fortsätta ett likvidationspliktigt bolags verksamhet) är alltid fria från betalningsansvar för bolagets förpliktelser.

2. Detta motsvaras av ett visst antal säljbara aktier (utdelade i förhållande till de blivande 'delägarnas' insatser) som i sin tur motsvarar det *säljbara* 'delägarskapet'.

En genomgång av *aktiebolagslagen*³ visar tydligt att ett aktiebolag är en verksamhet som är till för att tillgodose sina ägares ekonomiska intressen (värdeökning av aktier och vinstutdelning) vilka ofta bäst tillgodoses genom ökad produktion och försäljning, dvs. ett ökat bidrag till ett lands bruttonationalprodukt och därigenom också ett bidrag till den globala ekonomiska tillväxten. Andra intressen behandlas inte i aktiebolagslagen, inte ens sådana som anställda och boende i den närmaste omgivningen kan ha när det gäller en verksamhets omedelbara konsekvenser för dem själva och deras miljö (de skyddas nödortföretag av andra lagar, t.ex. *miljöbalken*³ och en lag om [en ganska obetydlig] styrelserepresentation för de privatanställda³).

Aktiebolagslagen är också neutral när det gäller de konsekvenser som bolagens verksamheter kan ha för det globala ekologiska systemet, t.ex. ökande omfördelning och omvandling av energi och materia i miljön orsakad av den ekonomiska tillväxten. Däremot har aktiebolag rätt att hemlighålla information vars offentliggörande skulle kunna skada *företaget* 'i konkurrenshänseende', vilket innebär att information som är viktig ur miljösynpunkt kan förbli okänd för andra som skulle behöva den på olika nivåer (*lag om skydd för företagshemligheter*⁴).

Det är tydligt att aktiebolagslagen inte är ett regelverk för någon *demokratisk ekonomi*, som – likt all demokrati – borde ha »*ett beslutsfattande som sker under ett rättvist och någorlunda jämnt fördelat inflytande av alla som berörs av det*»⁵ Detta är raka motsatsen till syftet med aktiebolagsformen, som är att göra det möjligt för dem som har en förmögenhet att öka både den och sitt inflytande i samhället – på bekostnad av de fattiga inflytande (eftersom det handlar om *maktrelationer*) och utan att behöva ta särskild hänsyn till miljö.

Men vårt samhälle har ändå ett visst mått av *politisk demokrati*. Skulle inte den politiska makten, förutom uppgiften att utjämna inkomstskillnader, kunna få den *ekonomiska sektorn* att anpassa sig till miljöns krav genom olika styrmedel ('regleringar'), t.ex. skatter och lagar?

Inte så säkert. Det finns ju redan många bestämmelser som reglerar eller förbjuder verksamhet som kan skada miljön, men de är långt ifrån

3. <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20050551.htm>; (<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.htm>; <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19871245.htm>)

4. <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19900409.htm>

5. Se avsnittet 'Demokratiska mål för en hållbar ekonomi', s. 11.

tillräckliga, och varje företags *ägare* och *ledning* har oftast, *för sin egen del*, intresse – och möjlighet – att kringgå begränsningar som minskar företagets handlingsutrymme. Det gör det svårt att få *existerande* regleringar att fungera, trots att miljöproblemen nu är så allvarliga att det krävs *allt fler* regleringar av olika slag. Men att ställa *krav på politiker* kan vara en otacksam uppgift eftersom de ofta utsätts för starka påtryckningar från motsatta intressen. Det är därför viktigt att miljöfrågorna *också* uppmärksammas av bl.a. *anställda* vid företag och att man där, och i närmiljön, mera konkret försöker få företagen att helst göra *mer* än vad som beslutats politiskt – säkert inte så lätt på grund av den 'naturliga' intressemotsättningen arbete–kapital.

Många av de kommersiella aktiviteter som skadar miljön allra mest fortsätter att öka, trots det akuta läget (se t.ex. *Den stora förnekelsen* av Anders Wijkman & Johan Rockström. Medströms 2011), och man kan fråga sig om den politiska demokratin har tillräckligt inflytande över de 'fria' men odemokratiskt styrda och inbördes konkurrerande privata företagen för att *kunna* få alla nödvändiga åtgärder genomförda.

Kanske skulle ett mer 'diktatoriskt' förhållningssätt från regeringens sida vara möjligt, men det skulle kräva en utbredd enighet om att situationen är så akut att extraordinära åtgärder verkligen är nödvändiga – vilket, utan andra förberedelser, skulle innebära att dessa åtgärder (till exempel ransoneringar) faktiskt kommer för sent.

Två sätt att undvika, eller mildra, en sådan akut situation (som kan genomföras parallellt) återstår, så vitt jag kan se:

- 1) att demokratisera det existerande ekonomiska systemet
- 2) att successivt ersätta det med nya, mer demokratiska och hållbara system (s. 11 ff) som senare knyts ihop till mer omfattande nätverk.

3. Demokratisering av det ekonomiska systemet

En demokratisering av en verksamhet innebär att deltagarnas egna behov, värderingar och idéer på ett eller annat sätt kan bli en faktor som påverkar verksamheten. De avgörande initiativen måste komma inifrån, men inget hindrar, förhoppningsvis, att de stimuleras av t.ex. en idédebatt med utomstående deltagare. När de mest elementära kunskaperna saknas om vad demokrati är, eller kan vara (om olika former av demokrati), måste kunskaperna komma utifrån. Sådana

kunskaper bör kunna relateras till mottagarnas egna erfarenheter så att de ökar medvetandet om att alla medborgare, även i ett odemokratiskt system, är mer eller mindre aktiva, systemuppehållande deltagare. Man skulle t.ex. kunna visa hur nästintill omöjligt det är för oss att undvika att vara aktiva deltagare i det kapitalistiska systemet, att vi både formas av det och bidrar, om än i mycket varierande omfattning, till dess fortsatta utveckling. Även dess grundläggande regler och begrepp – t.ex. *'ägande'*, *(bytes-)'värde'*, *'lån'*, *'vinst'*, *'kapital'* – ingår i och formas av detta *'psyko-socio-ekonomiska'* system i ständig växelverkan med det omgivande ekologiska systemet (se fig. 2, s. 10).⁶

Eftersom (många av) dessa begrepp och regler är använda och formulerade i lagtexter som delvis är avgörande för hur systemet fungerar, skulle ett kritiskt studium av dem kunna vara en utmärkt utgångspunkt för ett förändringsarbete i riktning mot ekonomisk demokrati.

Vad skulle till exempel olika användningar av de centrala begreppen *'ägande'* och *'egendom'* kunna innebära för ett samhälles ekonomiska struktur? För att undersöka det kan man utgå från det *'personliga ägandet'* av enkla (ej levande), ofarliga och lätttransportabla objekt (inte fastigheter). Deras existens som (*'privat'*) *'egendom'* är oftast oproblematisk, inte minst för deras *'ägare'*, som i princip kan göra vad som helst med dem så länge det inte skadar några *'utomstående'*.

'Ägandet' av *'aktiebolag'* är betydligt mera komplicerat, och frågan är om man överhuvudtaget kan, eller bör, tala om *'ägande av företag'*, eftersom begreppet företag knappast kan utesluta dem som deltar i företagets verksamhet och som därför påverkas av *'ägarnas'* beslut på ett sätt som dessa måste ta hänsyn till. Det kan också finnas avtal och lagar som skyddar de arbetandes rättigheter och på så sätt inskränker *'ägarnas'* möjligheter att fritt bestämma över verksamheten.

Fig. 1 på nästa sida skiljer på tre ytterligheter av kontroll. Längst till höger dominerar *'fria'* företag som är helt styrda av externa, *'privata'*, *'ägare'*, kanske närmast nyliberalism. Till vänster finns betydligt friare, *'ägarlösa'* företag som är så gott som direktdemokratiskt styrda av sina *'aktiva medlemmar'* (jfr (3), s. 11), nära anarkistiska ideal. I båda fallen är det omgivande samhällets inflytande mer eller mindre frånvarande.

6. Detta kommer säkert också att gälla under en demokratiseringsprocess, där de exemplifierade begreppen kan minska i betydelse medan andra tillkommer.

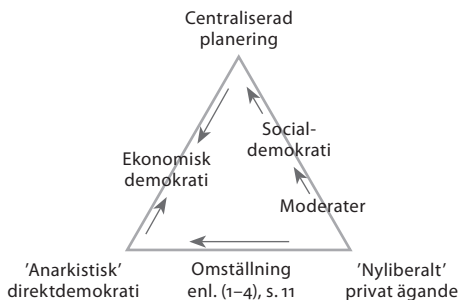

Fig. 1. Politiska riktningar ordnade (horisontellt) efter tillgodosedda externa ägarintressen och (vertikalt) efter grad av samhälleligt inflytande i företag – placeringar som är högst ungefärliga. Pilarna visar två (gärna samverkande) vägar som ett arbete för att rädda miljön kan ta från nuvarande politiska läge. Aktiviteter enligt 'Ekonomisk demokrati' kan sedan utövas samtidigt på flera nivåer enligt (1)–(5) s. 11–12.

Den tredje ytterligheten, överst i fig. 1, står för ett starkt regeringsinflytande i företag, t.ex. vid planering för ett förändrat klimat (utan att eventuell politisk demokrati, enligt (1), s. 11–12, behöver åsidosättas). Även på lokala nivåer kan ett ökat demokratiskt samhällsinflytande vara nödvändigt för verksamheter som behöver samordnas.

Figuren ger en mycket grov bild av förhållandena mellan olika politiska riktningar. Det väsentliga är att gradvisa övergångar mellan olika samhälls- och företagstyper är möjliga. Som Tim Jackson säger i sitt inledningstal till *The Steady State Economy Conference* i Leeds 2010⁷: »*This is not a point in time to get bogged down [köra fast] in ideological debate ... Once we let go of our assumptions about the nature of ownership we can think of all kinds of different ownership structures, not just state socialism versus private capitalism.*»

Men till och med ett i en politisk demokrati ganska självklart krav på demokrati i den ekonomiska sektorn kan hamna i konflikt med det privata ägandet av företag och de 'demokratiska' fri- och rättigheter för ägarna som detta innebär. Trots att den politiska demokratis upprätthållande betraktas som en politiskt neutral strävan i Sverige brukar alltid kravet på demokrati inom näringslivet uppfattas som ett slags hot om intrång från vänster, in i den privata sektorn.

Nu är den 'privata sektorn', när det gäller *konsekvenserna* av dess verksamhet, som vi alla kan iaktta, inte ett dugg privat. Det enda

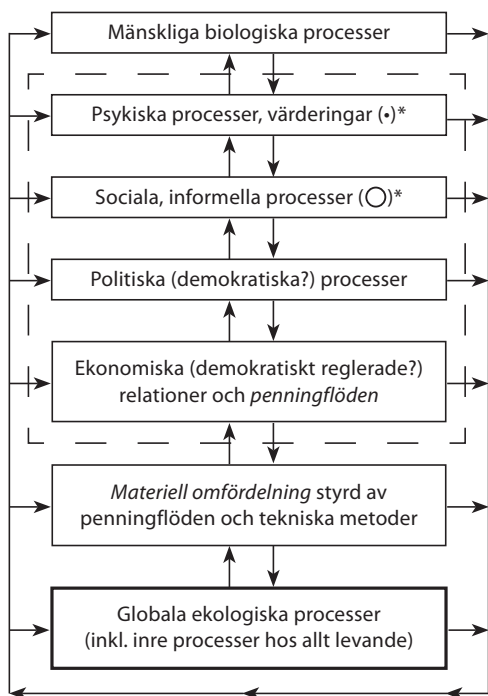
7. *Enough is Enough* s. 38 (<http://steadystate.org/enough-is-enough>).

som är någorlunda privat är aktieägarnas ekonomiska intressen. Men frågan är om inte det lagstadgade skyddet av dessa intressen (bl.a. hemlighållande av information, se s. 5) borde omprövas. När nu allt fler konsekvenser av det privata näringslivets tillgodoseende av aktieägarnas intressen av *kapitaltillväxt*, *vinstutdelning* och *ökad konsumtion* visar sig vara närmast katastrofala för naturen och för många människor som inte kan skydda sig mot det som sker omkring dem, är det tydligt att både de *lagar som skyddar dessa intressen* och den *konkurrens som stimulerar och förstärks av dem* bidrar till allvarliga samhällsproblem.

Vad kan man göra? Både ägare och anställda har ju ofta ett omedelbart intresse av att 'deras' företag växer så att det kan hävda sig väl i konkurrensen med andra företag och inte riskerar akuta likviditetsproblem och konkurshot. Men för samhället som helhet innebär denna konkurrens att det får en ständig tendens att bilda ('stabiliserande?') spiraler av *ökande penningflöden* (dvs. exponentiell ekonomisk tillväxt) som i sin tur leder till snabbt *ökande materiella omfördelningsprocesser* som, enligt bl.a. Tim Jackson⁸, *inte* kan motverkas helt med *effektiva tekniska metoder* ('absolute decoupling') och därför medför *ökande belastning* på det globala ekologiska systemet (se fig. 2 på nästa sida) tills kollaps hotar. – Knappast en samhälle som de flesta skulle välja om det fanns ett (mer utvecklat) alternativ, som förutom mindre miljöbelastning hade mer demokrati, mindre stress, kortare arbetstider och bättre livskvalitet. Men hur skulle ett sådant alternativ kunna förenas med anställdas och ägares gemensamma krav på (kortsiktig) ekonomisk stabilitet hos de 'privata' företagen?

Eftersom regeringen i en politisk demokrati har ett övergripande ansvar för samhällets ekonomi borde den kunna ge kraftfulla ekonomiska *överlevnadsgarantier* för företag som uppfyller vissa hållbarhetskrav för miljöpåverkan m.m. Men *i ett samhälle dominerat av privat kapital* är det nog inte lätt för en regering att ta sådana initiativ på grund av de möjligheter som stora kapitaltillgångar ger att åtminstone indirekt påverka dess politik. En mer eller mindre selektiv statlig penningutgivning av större omfattning skulle dessutom kunna påverka hela samhällsekonomin på ett oförutsebart sätt.

8. I rapporten *Prosperity without Growth?* för den engelska 'Sustainable Development Commission' (<http://www.sd-commission.org.uk/publications.php?id=914>).

* Se fig. 3, s. 15.

Fig. 2. Det 'psyko-socio-ekonomiska' systemet (inom streckad linje) och dess omgivning. Pilarna anger möjliga orsaksrelationer – oftast med positiv eller negativ återkoppling.

Kapitalismens ökande penningflöden orsakar ökad materiell omfördelning som inte tillräckligt kan minska med effektivare tekniska metoder – vilket ökar belastningen på de globala ekologiska processerna. Därför behövs ekonomiska regelverk med demokratiska mål som genom ett fördelningssystem (se (5) s. 12) med miljövänliga värderingar kan reglera penningflödet till en hållbar balans mellan det ekologiska systemet och det psyko-socio-ekonomiska systemet.

Så länge de privata kapitalen har en dominerande ställning, är vi alltför beroende av deras ägares vilja – som dock, förhoppningsvis, inte är helt opåverkbar (om inte utbytbar). Det vore en framgång om så bara ett fåtal storbanker (det finns ju inte så många) tillsammans med den offentliga sektorn – jfr punkt (5), s. 12 – kunde stödja t.ex. kostsamma miljöprojekt och viktiga företag med svag ekonomi, som med ett ekonomiskt tillskott (och lyckade förberedelser av de anställda) skulle kunna fortsätta utan sina eventuella privata ägare (vilka i så fall bör få en viss ekonomisk ersättning) – jfr punkt (3–4), s. 11. Kanske skulle en *god spiral*, som inkluderar psykiska, sociala, politiska, ekonomiska och ekologiska processer (jfr fig. 2) och som stärker den offentliga sektorn (medan *aktiebolagslagen* ses över), kunna komma igång på så sätt.

En sådan *demokratiseringsprocess* skulle kräva en stabil finansiering med verkligt kapital, alltså inte pengar som har 'skapats' som alltför stora lån av privata banker mot otillförlitliga säkerheter men med krav på höga räntebetalningar – och med förhoppning att inte alltför mycket av *till dem* inlånade pengar (ev. mot en låg ränta) kommer att

återkrävas inom en så kort tid att det som krävs inte kan utbetalas. Detta skulle kunna rubba tilltron till hela system av inbördes beroende banker – särskilt om de försökt få tillbaka så mycket pengar som möjligt från svagare låntagare som därigenom försatts i konkurs.

Inför den möjligheten, som inte är osannolik med tanke på de stora summor som internationellt har lånats ut mot otillräckliga säkerheter, är det bäst att vara väl förberedd – inte bara som individ utan helst genom att *alternativa ekonomiska strukturer*, som både kan fungera relativt självständigt och i samverkan med andra, redan har etablerats, så att de (åtminstone tillfälligt) kan ersätta tidigare system.

Detta leder fram till den sista, något mer utopiska avdelningen om hur en hållbar demokratisk ekonomi skulle kunna utformas från grunden – till att börja med i begränsad, mindre utopisk, skala, t.ex. på lokala nivåer och kanske med lokala penningssystem. Avsnittet inleds med några allmänna riktlinjer hämtade från den folder (se s. 1) som föregick och nu kan ersättas av denna skrift.

4. Demokratiska mål för en hållbar ekonomi

– (1) *Ett hållbart ekonomiskt system* (liksom en väl fungerande politisk demokrati) måste ha *ett beslutsfattande som sker under ett rättvist och någorlunda jämnt fördelat inflytande av alla som berörs av det*.

– (2) *Företagen* i en sådan *demokratisk ekonomi* (*ekonomisk demokrati*) måste ha tillgång till en *marknad* för att kunna ta egna initiativ och tillgodose olika behov på lokal nivå, men *inte* – som i regel för aktiebolag – *på grund av krav på kapitaltillväxt*.

– (3) *De bör inte ha 'externa ägare'*, dvs. ägare med rättigheter som inte är demokratiska enligt (1) (t.ex. att mer eller mindre fritt handla med ägarandelar och utöva extern kontroll i enlighet med dessa), och *i stället för vinst ge avtalade löner* till sina 'anställda' (dvs. aktiva medlemmar) eftersom krav på tillväxt kan behöva undvikas.

– (4) *De bör styras demokratiskt* enligt (1), internt och externt, av alla som är nämnvärt berörda av respektive företags aktiviteter (t.ex. som deltagare), med särskild *hänsyn till minoriteter, miljön och allt levande* (en styrning som ofta, av praktiska skäl, delvis måste ske via demokratiskt valda ledare och styrelser).

– (5) *De bör vara anslutna till ett demokratiskt, socialt fördelningssystem* (på flera nivåer i en politisk demokrati) utformat för att minska fattigdom, onödiga konkurser och överdriven rikedom, göra viktiga tjänster, som sjukvård, skolor och kommunikation, tillgängliga för alla, samt möjliggöra 'olönsam' verksamhet som miljövård, katastrofberedskap m.m. Ett väl integrerat fördelningssystem bör inkludera *banker på olika nivåer, styrda enligt (3–4)*, vars främsta uppgift är att utan vinstkrav stödja viktiga men 'olönsamma' företag som uppfyller (3). Detta kräver att det också finns 'lönsamma' företag enligt (3) som bl.a. av *stabilitetsskäl* (se fig. 3) är motiverade att (enligt avtal) *återföra överskott* till systemet, så att t.ex. utrymmet för privat, instabilitetsskapande låneverksamhet minimeras. Ett sådant fördelningssystem bör i princip kunna ersätta nuvarande skatte- och bidragssystem.

Kommentarer

I punkt (1) bör ordet 'måste' i första hand betraktas som normativt, men det *'någorlunda jämlikt fördelade inflytande'* som det syftar på kan också vara *nödvändigt* för att förhindra uppkomsten av alltför missgynnade, och därför i värsta fall systemhotande, grupper. När det gäller ett *'rättvist (fördelat) inflytande'* bör det inte bara uppfylla jämlikhetskravet, utan också kunna *upplevas* som rättvist, t.ex. genom att de som mest berörs av en verksamhet har de största möjligheterna att påverka den, och genom att graden av inflytande överensstämmer med rättsmedvetandet hos en demokratiskt erfaren befolkning. Att mer exakt avgöra hur orden *'rättvist och någorlunda jämlikt'* bör tolkas för att beskriva ett demokratiskt inflytande som de flesta har skäl att vara nöjda med, är knappast möjligt utan en mängd praktiska erfarenheter.

Behovet av en *marknad* enligt punkt (2) motiveras av att alternativet, en planekonomi med central reglering av samhällets resursfördelning, inte ger stort utrymme för snabba initiativ och kreativa lösningar på lokal nivå – ett väsentligt demokratiskt krav. Med ett stabilt penning- och fördelningssystem enligt (5) skulle en marknad kunna tillgodose sådana behov utan att ge upphov till en allt ojämnare egendomsfördelning.

Tyvärr har vi blivit vana vid en marknad som används som ett medel för att åstadkomma en omfördelning av samhällets (dess invånares) materiella tillgångar till de redan rikares fördel (knappast, vilket ofta

hävdas av de rikare, även till de fattigares fördel). Men en *marknads viktigaste uppgift* är, eller borde åtminstone vara, att *underlätta en fördelning av resurser som svarar mot invånarnas individuella behov av olika produkter*. Att förse invånarna med sådana produkter borde vara varje företags huvuduppgift, inte (som för aktiebolag) att förbättra sina ekonomiska initiativtagares ekonomi genom att hävda sig väl i konkurrensen på en marknad. Företag anslutna till fördelningssystemet (5) kan säkert bli minst lika innovativa *utan* konkurrens, bl.a. tack vare de möjligheter till experiment som en större ekonomisk trygghet kan ge.

Det (de) *penningsystem* som används har en avgörande roll för marknaden. Det måste framför allt vara fritt från stora, snabba och kraftigt ökande variationer (och hot om kollaps), så att alla dess användare kan ha förtroende för det – vilket i sin tur är en förutsättning för att det ska kunna fungera som ett verktyg för fördelning av olika resurser mellan människor med olika behov, enligt punkt (2).

Hur ska en sådan stabilitet kunna uppnås? Är ekonomisk tillväxt en förutsättning för betalningssystemets stabilitet? Om miljön hotas av en ökad omfördelning av materia på grund av ekonomisk tillväxt, kan man då minska denna omfördelning (eller dess skadliga effekter) med bättre produktionsmetoder utan att minska den globala ekonomiska tillväxten ('absolute decoupling', se s. 9)? Om också den måste minska (vilket är troligt), hur kan man bidra till att det sker på ett stabilt sätt?

Under alla förhållanden kan det för stabilitetens skull vara viktigt att det bara finns *en* utgivare av en viss valuta. Andra utgivare borde nog betraktas som ett slags falskmyntare, även om pengarna är digitala och avsikten är att någon gång återfå de 'utgivna' (dvs. utlånade) summorna. Det egentliga motivet – att öka egna tillgångar genom ränteinbetalningar – kan tvinga låntagarna att öka sin produktion och bidrar alltså till tillväxten. Bäst är nog att ett demokratiskt ledningsorgan inom det område, som en valuta är avsedd för, ansvarar för utgivningen via centralbanken i ett socialt fördelningssystem, enligt punkt (5), som fördelar pengarna till (eller från) banker på lägre nivåer.

För att undvika krav på kapitaltillväxt bör det vara andra intressenter än ekonomiska spekulanter som tillför de resurser som behövs för samhällsnyttiga verksamheter. Den enda 'ekonomiska källa' som i princip alltid har tillgång till den valuta som krävs för en sådan till-

försel är det organ som ansvarar för både *utgivning* och *indrivning* av just denna valuta och som också *reglerar dess giltighet*, vilket bör vara ett allmänt accepterat, dvs. demokratiskt, ledningsorgan. Detta organ skulle via fördelningssystemet (5) kunna finansiera en mer omfattande etablering av företag enligt punkt (3), dvs. företag utan 'externa ägare' (eventuellt med [en del av] 'system (5)' som delintressent), vilket närmast innebär en satsning på *kooperativ* i stället för aktiebolag.

Den juridiska grund som finns i Sverige för sådana företag är lagen om *ekonomiska föreningar*.⁹ Alla punkterna (1–4) verkar vara kompatibla med den.¹⁰ När det gäller vinstutdelning, vilket kan vara olämpligt enligt (3), står det t.ex. i 2 kap. 2 §: »Föreningens stadgar skall ange ... II. grunderna för fördelning av föreningens vinst«. Det bör alltså vara möjligt att ange att eventuell vinst inte ska utdelas till kooperativets medlemmar utan i stället t.ex. *återföras* till det *sociala fördelningssystemet*,¹¹ vilket kan vara viktigt när det gäller att försöka minska social ojämlikhet och miljöhotande ekonomisk tillväxt.

I en demokratisk miljö som inte domineras av konkurrens kan det finnas många andra motiv än rent ekonomiska som kan stimulera folks arbetslust och engagemang. Fig. 3 på nästa sida anger några viktiga variabler som har betydelse för hur ett ekonomiskt system fungerar.

Pilarna i fig. 3 (liksom i fig. 2)¹² visar bl.a. att positiva (dvs. instabila) återkopplingsprocesser riskerar att bildas både inom och mellan olika nivåer i ett ekonomiskt system – som därför behöver innehålla stabiliserande undersystem.¹³ Eftersom alla individer i systemet (mer eller

9. <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870667.htm>; <https://lagen.nu/1987:667>

10. Men formuleringen i dess 1 kap. 1 §: »En ekonomisk förening har till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet« kan nog alltför lätt tolkas som att detta skulle vara en ekonomisk förenings (kooperativs) enda eller huvudsakliga uppgift.

11. Till skillnad från företagen i David Schweickarts (f.ö. näraliggande) förslag i hans *After Capitalism* (Rowman & Littlefield, Maryland, 2nd ed. 2011) äger dessa företag sina produktionsmedel och betalar alltså ingen *hyra/skatt* för dem.

12. I fig. 2 är det ständigt interagerande ekologiska systemet tydligt närvarande, medan man i fig. 3 bör uppmärksamma att pilen för 'marknad' och 'lokala initiativ' med nödvändighet även inkluderar ekologiska processer.

13. I vissa situationer, när förändring är nödvändig, kan en *väl kontrollerad positiv (självförstärkande) återkopplingsprocess* behövas för att åstadkomma en *god spiral* tills ett bättre tillstånd har uppnåtts och stabiliserats med negativ återkoppling.

- = Stabiliserande aktivitet på individnivå, som främjar goda och motverkar onda spiraler – som t.ex. förbättrar demokrati- och miljömedvetandet och motverkar konsumism, etnocentrism och våld – stimulerad av bl.a. konst, litteratur, vetenskap, filosofi och odogmatisk religion; t.ex. 'processfilosofi', taoism, (zen)buddhism, naturalistisk panenteism och panteism, etc.

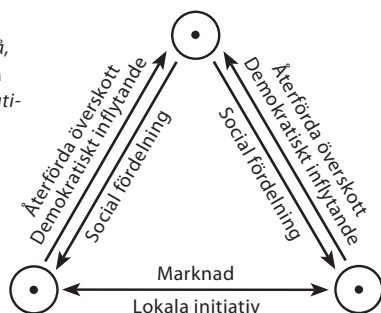

Fig. 3. Relationer på flera nivåer som är avgörande för en ekonomis harmoniska funktion och där en stabiliserande verkan hos (•) i varje aktiv grupp (○) förutsätter ett djupt engagemang. Pilarna symboliserar demokratiska processer, penningflöden och materiell omfördelning i miljön.

mindre direkt) interagerar med varandra, skulle i princip var och en ha möjlighet att fungera som stabilisator. Det är detta som punkterna inom cirkelarna i fig. 3 (och även punkten i fig. 2) är tänkta att symbolisera, alltså *möjligheten att inte reagera reflexmässigt*, t.ex. på demagogisk politisk påverkan eller konsumistiska reklambudskap.

Ett socialt system behöver vara *väl informerat om sig självt* för att kunna motverka avvikelser från ett önskvärt tillstånd. Därför är 'demokratimedvetandet' prioriterat framför 'miljömedvetandet' som stabiliserande faktor, vilket innebär en medvetenhet om grundläggande demokratiska principer, bl.a. enligt punkterna (1) och (4), principer som behöver utvecklas och diskuteras med så många deltagare som möjligt. För att detta ska vara framgångsrikt krävs en viss *öppenhet* inom det ekonomiska systemet, vilket i sin tur kräver att det inte finns alltför starka motsättningar eller existenshotande konkurrens inom det. Allt detta är faktorer av betydelse för systemets stabilitet.

Att också ta hänsyn till *mindre grupper* av särskilt berörda, som riskerar att förbises vid enkla majoritetsbeslut, bör alltid vara ett viktigt demokratiskt krav (som alltså bör kunna tillgodoses utan formella omröstningar). Också *andra varelser*, liksom *hela det ekologiska systemet*, bör kunna räknas till de 'grupper' som man måste ta särskild hänsyn till, eftersom de inte själva kan försvara sig. Miljöfrågorna är inte minst viktiga eftersom alla ekonomiska system ytterst är beroende av stabilitet i de ekologiska systemen – den hotande obalansen i dessa var ju ett av de problem som först aktualiserade frågan om en demokratiserad ekonomi som en möjlig lösning (s. 6).

Med tillräckligt välinformerade medborgare med stabila demokratiska värderingar bör en *balans mellan uppåtriktade och nedåtriktade processer* enligt fig. 3 kunna åstadkommas så att också dessa kan ha en stabiliserande effekt på den horisontella marknadsdynamiken. Genom att reglera och distribuera penningmängden via fördelnings-systemet (5) bör det alltså vara möjligt för en demokratisk regering, vald av en demokratiskt skolad befolkning i en ekonomisk demokrati enligt punkterna (1–5), att påverka marknader och lokala initiativ så att en för naturen relativt oskadlig nivå av materiell omfördelning kan upprätthållas, med kortare arbetstid (utan arbetslöshet) och utan miljöhotande tillväxt och ständig tillförsel av nya, oprövade kemiska föreningar, nanopartiklar och radioaktiva isotoper.

Det *externa* styret enligt punkt (4) kan handla om allt från enkla riktlinjer för mindre företag till aktivt deltagande genom politiskt valda representanter för delar eller sektorer av det omgivande samhället som i hög grad är beroende av någon verksamhet (t.ex. järnvägstrafik).

Eftersom de *ekonomiska* och de (överordnade) *politiska* systemen är ömsesidigt relaterade till varandra, kan gärna allt arbete för att utveckla demokratin involvera *båda* systemen på alla nivåer.

Via informella psykosociala processer är systemen beroende av hur *alla* människor påverkar varandra, vilket i sin tur betyder att *varje* människas beteende i demokratisk och miljövänlig riktning kan bidra till goda spiraler (i motsatt riktning mot kapitalismens, enl. fig. 2) mot en mer demokratisk och hållbar situation (som kan behöva stabiliseras med hjälp av samtidigt utvecklade sociala fördelningssystem).

Detta innebär också att det är *omöjligt att på förhand avgöra hur reslutatet i sin helhet kommer att bli*, vilket betyder att de demokratiska målen (1–5) (och därpå grundade regelverk) ännu inte kan bestämmas särskilt exakt. Men allteftersom nya erfarenheter görs under försöken att demokratisera ekonomin bör mer detaljer kunna tillfogas.

Informellt kan man ändå göra mycket så att framtiden blir en aning bättre än den annars skulle bli. Kanske har skolor (inkl. föräldrar) och medier den mest avgörande rollen när det gäller att verka för ett demokratiskt engagemang genom kulturella aktiviteter av alla slag (t.ex. enligt fig. 3) som kan bidra till en djupare förståelse för andra människor och kulturer och för vårt förhållande till naturen.